

SİYERE KAYNAKLIĞI AÇISINDAN KUR'ÂN'IN DEĞERİ ve ÖNEMİ

Doç. Dr. Adem APAK
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm, bütün İslâmî ilimlerin temel kaynağını teşkil eder. Sadece kıraat ve tefsir gibi doğrudan Kur'ân ilgili ilimlerin değil, hadîs, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve İslâm felsefesi gibi ilimlerin esas kaynağı da Kur'ân'dır. Kur'ân-ı Kerîm, İslâm tarihinin ve Siyerin de en mühim kaynağıdır. Kur'ân'da Hz. Peygamber'in (sav) yaptığı faaliyetlerini, savaşlarını ve antlaşmalarını buluruz. Ayrıca Mekke ve Medine halkının onu davetine karşı tavır ve tutumları, diğer taraftan da ashabın faziletleri, onların İslâm'a hizmetleri yer alır. Bu sebeple, Kur'ânî veriler yardımcı Hz. Muhammed (sav) hakkında doğrudan fikir sahibi olmamız mümkündür.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed, Siyer, Kuran, Hadis

ABSTRACT

The Value and Importance of the Qur'an as a Source for Siyer.

The Qur'an, not only for Qur'anic sciences as qiraat, tafsir but hadith, fiqh, kalam, mysticism and Islamic Philosophy is basic source of all Islamic sciensec. Also the Qur'an is the most important source for Siyer and Islamic History. We find in the Qur'an, the Prophet's activities, battles and agreements. In the same way, in the Qur'an take places the demeanors and attitudes of the public of Mecca and Madina, virtues of Ashab and theirs services to Islam. Because of the fact that with this Qur'anic datas its possible for us directly to have an idea about the Prophet Muhammad.

Key Words: Prophet Muhammad, Siyer, Qur'an, Hadith.

Peygamberler, beşeriyetin başlangıcından itibaren Yüce Allah tarafından insanlara hidayet rehberi olarak görevlendirilmiş seçkin kullardır. Hz. Âdem (as) ile başlayan bu risâlet zinciri, son peygamber Hz. Muhammed (sav) ile sona ermiştir. Artık ondan sonra Elçi gönderilmeyecektir. Dolayısıyla o, insanlığın hidayet ve kurtuluşu için tek umut, son şansıdır. Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan son peygamberin misyonunun devamı ancak onun doğru şekilde tanınması ve tanıtılması, daha sonra da bütün bir hayatı kuşatacak boyutta örnek alınmasıyla mümkün olur.

Müslümanlar tarafından tarih boyunca Hz. Muhammed'in (sav) insanlığa tanıtılması gayesiyle siyer türünden farklı tasavvurlar ve sunumlar geliştirilmiş, bu bahiste muazzam bir literatür meydana gelmiştir. Sîret çalışmaları günümüzde de artarak devam etmektedir. Zira son Elçi olması hasebiyle

Rasûlullah'ın (sav) hayatını anlama ve onu örnek almaya ihtiyaç hiçbir zaman sona ermeyecektir. Zamanın ve şartların değişmesiyle birlikte insanların anlayışları ve dünya görüşleri de farklılık arz ettiği için, bu değişimleri doğru olarak algılamak suretiyle asrımız insanına Allah Rasûlü'nü (sav) örnek sunabilen bir anlayışla tanıtmak, bilhassa bu alan üzerinde çalışan ilim adamlarının görevidir. Bu görevin en iyi şekilde gerçekleştirilebilmesi için Hz. Peygamber'in (sav) insanlığa tanıtılmasına vesile olacak eserlerin en sağlam kaynaklara ve en doğru delillere dayanması gerekir. Şüphesiz bu kayakların en başında da Kur'ân-ı Kerîm gelir.

İnsanlığa son ilâhî mesaj olan Kur'ân-ı Kerîm esas itibariyle, bütün İslâmî ilimlerin temel kaynağını teşkil eder. Başka bir ifadeyle İslâmî ilimler, İslâm dininin kaynağı olması bakımından Kur'ân'a dayanırlar. Sadece kıraat ve tefsir gibi doğrudan Kur'ân ilgili ilimlerin değil, hadîs, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve İslâm felsefesi gibi ilimlerin esas kaynağı da Kur'ân'dır. Çünkü Kur'ân, bütün bu ilimlerin konularıyla ilgili temel bilgiler, ilkeler ve hükümler vaz'etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, İslâm diniyle irtibatlı olan bütün ilimlerde olduğu gibi, ihtiva ettiği haberler, geçmişle ilgili bilgiler, tarihî olaylar ve olgularla ilgili yorumlar itibariyle İslâm tarihinin ve Siyerin de en mühim kaynağıdır. Yine Kur'ân, genelde İslâm tarihi, özellikle de dinler ve medeniyetler tarihi, milletler ve devletler tarihi, sosyal tarih, dünya tarihi gibi günümüzde müstakil disiplinler olarak görülen tarih ilimlerine kaynak teşkil ederek onlar için gerekli materyali sağlar.¹

Kur'ân'da, zamanımızda muhtelif tarih ilimlerinin alanlarına örnek ve esas teşkil eden mevzular bulmak mümkündür. Biyografi, monografi türüne örnek olarak, Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ ve Hz. Muhammed (sav) gibi peygamberlere dair verilen hal tercümeleri zikredilebilir. Kur'ân'da adı geçen peygamberlerden her birinin hayatı (sîre) hakkında muhtasar bilgiler bulunur. Peygamberler ve verdikleri mücadeleler, çeşitli kavimler, milletler ve sosyo-politik yapıları, ahlâkî anlayışları, inanç esasları, başarıları ve yenilgileri; zâlim ve âdil hükümdarlar, icraatları, dürüstlük ve aldaticılık örnekleriyle anlatılır, tanıtılır. Kur'ân bu anlamda bir yandan tarihi öğretmekte, bir yandan da öğrenilenlerden ders alınmasını emretmektedir. Örnek vermek gerekirse Kur'ân, Âd, Semûd ve Medyen kavimlerinden, kendilerine gönderilen peygamberlere muamelelerinden, onların muti ve âsi olanlarından, yaşayışlarından, medeniyetlerinden ve akıbetlerinden söz eder. Aynı şekilde onların Lut ve Salih peygamberlerle olan mücadelelerini ve helâklerine sebep olan hâdiseleri anlatır. İslâm tarihi boyunca oluşan Siyer, Megâzî ve Kısas-ı Enbiyâ türlerinden yazılmış eserlerin esasını bu bilgiler teşkil eder. Müslüman âlimler, Kur'ân'da mevcut bulunan bu öz ma-

¹ Paret, Rudi, *Kur'ân Üzerine Makaleler*, (çev. Ömer Özsoy), Ankara 1995, s. 54-55; Yiğit, İsmail, "Kur'ân ve Sîretü'n-Nebevî", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları II*, İstanbul 2001, s. 93-95. Kur'ân'ın tarih açısından kaynak değeri olması hususunda değerlendirmeler için ayrıca bk. Halil, İmâdüddin, *İslâmın Tarih Yorumu*, (çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1988, s. 7-21; Siddîkî, Abdülhamid, *Tarihin Yorumu*, (çev. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 1978, s. 107-142.

lûmatı, elde ettikleri değişik kaynaklı haberler ve rivayetlerle destekleyip genişletmek suretiyle Siyer, Megâzî, Kısas-ı Enbiyâ türünden yeni ve muhtevalı eserler meydana getirmişlerdir.²

Verdiği bilgilerle insanların yaşayışlarını düzenleyen, geleceğini aydınlatan Kur'ân, uyanlarına canlılık kazandıran tarihsel, indiği dönem için güncel ve nihayet geleceğe dair ufuk açan örnekler verir ve manzaralar tasvir eder. Dünyanın sona erışı, kıyametin kopuşu, yerle göklerin birleşmesi, güneşin ve ayın durumları, insanoğlunun mahşer gününde toplanışı, yeniden diriliş, hesap, cennet ve cehennem hayatları gibi konular ilâhî kitapta çoğunlukla takdim edilen manzaralardır ve onlarda düşünenler ve anlayanlar için çok önemli dersler vardır. Kısaca ifade etmek gerekirse Kur'ân, burada işaret edilen yönleri itibariyle, tarihçi bakış açısıyla adeta bir Ahbâr kitabı görünümünü arz ederek siyer ve tarih çalışmalarının konularının membaını teşkil eder.³

Kur'ân'ın haber hükümleri arasında Hz. Peygamber'in (sav) çağrısını yayma yolunda yaptığı mücadeleler, savaşlar ve antlaşmalar; Mekke ve Medine halkının ona ve davetine karşı tavır ve tutumları, diğer taraftan da ashabın faziletleri, onların İslâm'a hizmetleri bulunmaktadır. İslâm Peygamberi'nin (sav) ve Müslümanların karşılaştıkları hâdiselerden söz eden âyetler ise, bir yandan tarih şuuru ve bilgisi kazandırmakta, diğer yandan Müslümanlara özgün Siyer ve Megâzî bilgileri sunmaktadır.

Görüldüğü gibi, Siyer söz konusu olduğunda en mühim ve ilk müracaat kaynağı şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm'dir. Zira gerçekliklerinde şüpheye mahal olmayan türden olan Kur'ânî veriler yardımıyla Hz. Muhammed (sav) hakkında, onun nasıl bir kişilik olduğu ve hasımlarıyla nasıl mücadele ettiğiyle alakalı doğrudan fikir sahibi olmamız mümkündür.⁴ Ayrıca unutmamak gerekir ki, Hz. Peygamber'i (sav) en iyi öğrenebileceğimiz kaynak, onu peygamber olarak seçen ilâhî kaynaktır. Zira bir kişiyi bir göreve atayan makam, o kişinin şahsiyetini, meziyetlerini, varsa zaaflarını daha iyi bilir ve görev alanını, yükümlülüklerini, yetkilerini ancak o makam belirler. Bu makam ilâhî makam, görev peygamberlik, atayan Allah, atanana da peygamber ise, bunun böyle olmasından daha tabii ne olabilir? Ayrıca unutmamak gerekir ki, Hz. Peygamber'i (sav) insanlığa tanıtan en orijinal ve en sahih kaynak Kur'ân'dır. Objektiftir, çünkü beşerin hissî ve indî yaklaşımları ondan uzaktır. Orijinaldir, çünkü Hz. Peygamber'le (sav) Kur'ân arasında bir mesafe girmemiştir. Sahihtir, çünkü Kur'ân, bir bilgi kaynağı olarak her mümin için içerisinde hiçbir kuşku barındırmayan tek kaynaktır. Nasıl ki bize Kur'ân'ı Hz. Peygamber (sav) öğretmişse, Hz. Peygamber'i (sav) de Kur'ân öğ-

² Siddikî, Mazharuddin, *Kur'ân'da Tarih Kavramı*, (çev. Süleyman Kalkan), İstanbul 1990, s. 75-97; Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihçiliği Üzerine*, Ankara 1991, s. 153; Özsoy, Ömer, *Sünnetullah*, Ankara 1994, s. 98-112.

³ Hizmetli, s. 154-155.

⁴ Paret, s. 100, 118. Bu hususta değerlendirmeler için bk. Aycan, İrfan, "İslam Tarihi Kaynaklarıyla İlgili Problemler ve Çözümüne İlişkin Bazı Düşünceler", *İslâmî İlimlerde Metodoloji Meselesi*, İstanbul 2004, s. 877-890.

retmektedir. Bu sebeple Hz. Muhammed'le (sav) ilgili tasavvurda ana çerçeveyi belirleyecek olan bu kitap olmalıdır. Çünkü Allah Rasûlü (sav) Kur'ân'a rağmen veya onun emri dışında hareket etmemiştir. Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in (sav) aracılığına başvurmadan anlamaya çalışmak nasıl Kur'ân'ı yanlış anlamaya yol açıyorsa, Hz. Peygamber'i (sav) Kur'ân'ın kılavuzluk ve aracılığına başvurmadan anlamaya çalışmak da Hz. Peygamber'i (sav) yanlış anlamaya yol açar. İşte bu nedenlerle Kur'ân, tanıttığı Peygamber, peygamberlik kurumu ve Hz. Peygamber'le (sav) ilgili tüm tasavvur ve yaklaşımların kendisine başvurulması gereken mihenk taşı olmalıdır. Allah Rasûlü (sav) ile ilgili yaklaşımların bir yanlış anlamadan kaynaklanıp kaynaklanmadığı, bir anlama problemi taşıyıp taşımadığı, ancak o yaklaşımın Kur'ân'ın tanıttığı peygamberle kıyaslanması sonucu anlaşılabilir.⁵ Başka bir ifadeyle, zihnimizde oluşması gereken peygamber tasavvurunun esas kaynağı Kur'ân olmalıdır. Allah Rasûlü (sav) hakkında bir bilgi, bir düşünce nerede yer alırsa alsın, kimden gelirse gelsin, Hz. Muhammed (sav) ile ilgili olarak Kur'ân'daki temel çerçeveye uyumlu değilse, o bilginin İslâmî açıdan herhangi bir değer ifade etmesi mümkün değildir.

Hz. Peygamber'in (sav) takdiminde Kur'ân'ın kaynaklığını esas almak demek, bu hususta Kur'ân'dan başka bir belge ve bilgi kaynağına müracaat edilmeyeceği anlamına gelmez. Çünkü Kur'ân'ın Hz. Peygamber (sav) için ortaya koyduğu her niteliğin ya da yükümlülüğün Hz. Peygamber'in (sav) hayatında nasıl bir karşılık bulduğunu öğrenmek, ancak Kur'ân'ın yanında hadis ve siyer kaynaklarına başvurulmak suretiyle mümkün olur. Bu sebeple Kur'ân'ın verdiği siyer malumatıyla birlikte sünnet, siyer, megâzî ve tarih kaynaklarına da başvurmak zaruridir. Ancak, zikredilen kaynaklardan istifade edilirken senet ve metin kritiği yapılmalı, haberler mutlaka Kur'ân'ın hakemliğine götürülmeli, ikincil kaynakların muhtevası Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin ışığında yeniden değerlendirilmeli, kısacası siyer konusunda yapılacak herhangi bir değerlendirmenin nihâî ölçüsü Kur'ân olmalıdır.⁶

Siyere kaynak olma konusunda Kur'ân'ın önemine dair yapılan değerlendirmelerden sonra, Kur'ân merkezli siyer çalışmalarının nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği hususundaki teklifleri dile getirmek uygun olur.

Öncelikli olarak ifade etmek gerekir ki, Hz. Peygamber'in (sav) hayatı Kur'ân'dan hareketle yazılmalıdır. Kur'ân merkezli hazırlanacak siyerlerde Hz. Peygamber'in (sav) şahsiyetinin, Allah'ın kendisine bağışta bulunduğu ahlakî, psikolojik ve aklî yeteneklerinin olgunluk, üstünlük ve parlaklığın zirvesine nasıl ulaştığı; davetin seyrinde meydana gelen olayların, mücadele, direnme, meydan okuma, hicret, cihad, gazveler, fetihler, gelişme ve ilerlemeler ele alınmalıdır. Bu yaklaşım biçimi gerçekten İslâm davetinin geçirdiği safhaları kavratarak, büyük zafere ulaşıncaya kadar yaşanan süreci en doğru bir şekilde anlamaya

⁵ İslâmoğlu, Mustafa, *Üç Muhammed*, İstanbul 2008, s. 249-250.

⁶ İslâmoğlu, s. 251.

imkân sağlayacaktır. Bu tür kitaplardan zihinde yer eden sadece ana hatlardır, önemli olaylardır, sonuçlardır, ibret ve örnek alınacak taraflardır. Kısaca ifade etmek gerekirse bu anlayışla yazılan kitaplar kimi ve nasılı değil, niçini bulmaya çalışırlar. Şahıslar ve olaylar değil, esaslar ve ölmez prensiplere ulaşmayı hedeflerler.⁷

Kur'ân'ın nüzül ortamını bilmeden ve o dönemin insanıyla toplumu hakkında bilgi sahibi olmadan İslâm dininin doğuş koşullarını anlamak mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerîm, İslâm'ın doğduğu dönemde yaşayan putperest Araplar hakkında sağlam bir tarihî tasvir ortaya koyabilmek, ardından Hz. Peygamber (sav) dönemini ve takip eden yıllarda meydana gelen olayları anlamak için de önemli bir referanstır.⁸ Nitekim Kur'ân'da cahiliye dönemi ile ilgili dinî, fikrî, sosyal ve ekonomik hayat ile bu dönemde hayat süren insanların yaşam biçimleri üzerine pek çok âyet bulunmaktadır.⁹ Üstelik Kur'ân metninin, nazil olduğu tarihle irtibatı inkâr edilemeyecek kadar açıktır. İslâm tefsir geleneğinde nüzul sebeplerine verilen önem de Kur'ân'ın siyerle sıkı ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Görüldüğü gibi Kur'ân'ın bütün pasajlarının ait oldukları dönem tarihiyle irtibat içinde olması gerçeği, onu aynı zamanda çok zengin bir tarihsel bilgi kaynağı olarak kabul etmeyi gerekli kılar.¹⁰ Çünkü Kur'ân, araştırmacının kendisine dayanacağı en güvenilir, en doğru ve en eski kaynaktır. Buna karşılık Sîret kitaplarında yer alan rivayetler ise geç zamanlarda yazıya geçtiğinden, hafızalarda taşındığı sırada olduğu gibi korunamama ve sağlıklı bir biçimde nakledilememe illetiyle maluldürler. Ayrıca bu rivayetlere ön yargıların, kasıtlı müdahalelerin, uydurmacılığın ve uzlaşmacı gayretlerin etkisi uzanmış olabileceğinden, araştırmacının zihninde pek çok kuşkulara neden olabilir. Ancak Kur'ân için böyle bir durum söz konusu olamaz. Çünkü Kur'ân, tüm bu gibi şaibelerden tamamen uzaktır, zira ilâhî korumanın garantisi altındadır. Buna bağlı olarak denebilir ki: Kur'ân'da, Hz. Peygamber'in (sav) risâlet öncesi çağı ve çevresine ışık tutabilecek açıklamalar, her türlü şüpheden uzaktır. Kur'ân, Rasûlullah'ın (sav) lisanı ile Allah'tan tebliğ edilmiş ise de ancak ve ancak pratik olayları ifade etmiş ve yürürlükte bulunan durumları gözler önüne sermiştir. Başka bir ifadeyle vahiy, yaşanan gelişmeler üzerine inmiştir. İşte bu gelişmelerle ilgili olarak; Kur'ân, ne önünden, ne arkasından herhangi bir yanlışlığın ulaşamayacağı kesin söz, ayırıcı ölçü ve hükümdür. Bu anlayışla Kur'ân âyetleri incelenmeye başlanıp konularına göre tasnife tabi tutulduğunda, Peygamber çağı ve çevresini değişik açılardan ele alarak ortaya koymak mümkün hale gelir. Sadece âyetler

⁷ Derveze, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev. Mehmet Yolcu), I-III, İstanbul 1998, II, 9-10

⁸ Demircan, Adnan, *Kur'ân'ın Nuzul Dönemi Putperest Arapları İçin Kaynaklığı Üzerine*, İstem, yıl.2, sy. 4, Konya 2004, s. 55.

⁹ Kur'ân'ın cahiliye dönemi hakkında kaynaklığı üzerine geniş bilgi ve değerlendirmeler için bk. Tâhâ, Hüseyin, *Cahiliye Şiiri Üzerine*, (çev. Şaban Karataş), Ankara 2003, s. 37-44.

¹⁰ Özsoy, Ömer, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, Ankara 2004, s. 152-153. Kur'an vahyinin siyer ile irtibatı hususunda ayrıca bk. Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara 2000, s. 133-166.

işığında yapılacak bu tespitler ve tablolar tam yeterli gelmese de, konunun ana hatlarını belirleyecek değer ve boyutta oldukları da tartışılmaz. Ancak Kur'ân'ın bu tespitleri bizzat yapmasını beklememek gerekir. Zira o sadece kendi üslûbu, ifade biçimi ve Kur'ânî niteliklerine uygun düşecek biçimde hakikatlere işaret eder. Tespitleri ise Kur'ân'ı siyer konusunda kendisine kaynak kabul eden araştırmacının yapması, Kur'ân'da bulunduğu ifade ve niteliklerden ilham alarak bazı çıkarımlarda bulunması gerekir.¹¹

Kur'ân'da Rasûlullah'ın (sav) risâlet öncesi çağı ve çevresiyle ilgili olarak yer alan pek çok delâletin şu ana kadar hiç ele alınmamış, açıklanmamış ve değerlendirilmemiş olduğu ileri sürülemez. Biliyoruz ki, Kur'ân-ı Kerîm, muhtelif çağ ve ülkelerde bu hususta da incelemiştir. Nitekim siyer ve tefsir kitaplarında bu konuyla ilgili olarak pek çok açıklama ve yorumlamalara rastlamak mümkündür. Ancak günümüze kadar yazılmış olan siyer kitaplarında Kur'ân'ın kaynaklığının gereği gibi değerlendirildiğini de söylemek mümkün değildir.¹² İlk tarih kaynaklarının siyer ile ilgili bölümlerinde Kur'ân'a yapılan atıflar incelendiğinde, bu atıflarla Kur'ân'ın ihtiva ettiği tarihsel verilerden yararlanılsa da¹³, genellikle, anlatılan olayda adı geçen şahıslardan birinin bir âyeti okumasının aktarılması vesileyle o âyetin zikredildiği¹⁴, hatta daha çok, tarihî malumata başvurmak suretiyle Kur'ân'ın ilgili âyetinin anlaşılmasına katkı sağlamanın amaçlandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra siyer kitaplarının bir kısmında konularla ilgili âyetlerin yerine pek çok eklemelere, eksiltmelere, değişim ve tahriflere maruz kalmış rivayetler öne çıkmış görünmektedir. Üstelik bunların çoğu uydurulmuş, yaldızlı sözlerle süslenmiş, çeşitli hilelerle özü bozulmuş zayıf bilgilerdir. Nakillerin önemli bir kısmı da Kur'ân'ın öngördüğü verilere ve nasslara açıkça aykırı düşmektedir. Bu sahada elimizde bulunan en önemli kaynaklar, İbn Hişam'ın *es-Sîre*'si ile İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'sıdır. Bu eserler belki de araştırmacıların elleri altında bulunan en güvenilir kaynaklar kabul edilip, ihtiyat ve dikkat yönünden en takdire şayan olanlarıdır. Buna rağmen dikkatle tetkik eden herkes bu kitapların pek çok konusunda- şu veya bu şekilde Kur'ânî referanslara uymayan delillere tesadüf eder. Örneklendirmek gerekirse İbn Hişam, bazı durumlarda naklettiklerine Kur'ân âyetlerini delil getirmesine rağmen, bazı durumlarda bu âyetleri olayı ya da rivayeti destekleyen sahih birer delil olarak kullanmaktan kaçınmıştır. Zira onun eserinde yer alan nakillerin çoğu, âyetler yerine daha ziyade ravilerin ve nakilcilerin diliyle kendisine ulaşan haberlerdir.¹⁵ Kur'ân-ı Kerîm'i kaynak kullanma konusunda İbn Hişam'ın *es-Sîre*'si ile ilgili olarak söylenenler aşağı yukarı İbn Sa'd'ın *et-Tabakat*'inde yer alan olaylar ve rivayetler için de geçerlidir.

¹¹ Derveze, II, 16-17.

¹² Derveze, II, 18-19; Paret, s. 118-119.

¹³ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, (thk. Muhammed Hamidullah), Konya 1981, s. 62.

¹⁴ İbn İshak, s. 112-113.

¹⁵ Derveze, II, 11-12.

İbn Hişam ve İbn Sa'd'dan başka İslâm'ın birinci döneminden sonra yazılmış bulunan sîret kitaplarına gelince; onlar, yaklaşık olarak önceki sîret kitaplarındaki rivayetlerde yer alan bilgileri tekrar etmişler, ayrıca herhangi bir konuda farklı olanları, zayıf olanları ya da birbirine benzer olayları ve rivayetleri de kitaplarına eklemişlerdir. Bu şekilde o dönem eserleri üzerinde hayret edilecek derecede bir zorlama ve genişletmeye şahit olmak mümkündür. Anlaşılan, sonraki dönemde yaşayan siyer âlimleri, kendilerine ulaşan siyer rivayetlerini az bulmuşlardır. Üstelik yazılan eserler, tarihle ilgili bir kitap olma özelliğini taşımaktan çok, sevap kazanmak için okunan bir kitap özelliğine kavuşturulmuşlar. Bunların örneklerini eş-Şifâ, el-Kastalanî ve onun şerhlerinde, kısaltmalarında/muhtasarlarında görmek mümkündür. Bir başka örnek de, bu anlayıştan neş'et bulan Mevlid-i Şerîf hikâyeleridir ki, bunlar siyeri bilgi kaynağı olmanın ötesinde ibadet ve tazim amaçlarıyla törenlerde, ayinlerde okunur hale getirmiştir.

Zamanımızda da pek çok Müslüman müellif siyer yazarlığına soyunmuş görünmektedir. İleri gelen âlimlerden ve edebiyatçılardan bazı şahsiyetler tarafından başlatılan bu sahaya yönelik, Rasûlüllah'ın (sav) hayatına özen ve önem verilmesi gereğini beraberinde getirmiştir. Bu sahada parlak eserler verilmiş ve gerçekten takdire şayan sonuçlar da alınmıştır. Bu eserlerden bir kısmı Kur'ân'ı kendisine delil olarak almıştır. Ne var ki yazılanlar, genel hatlarıyla daha önce kaleme alınan klâsik sîret kitaplarına ve rivayetlere dayanmıştır. Öyle ki, bu sîret kitaplarında kaydedilen Kur'ânî deliller bile sadece bir bağdaştırma düşüncesiyle ele alınmış, olaylarla, olayları tasdik edici olarak getirilen âyetler arasındaki uyum ve uygunluğa pek özen gösterilmemiştir. Bütün bunlar değerlendirilip düşünülürken Kur'ân-ı Kerim'den iktibaslar şeklinde Hz. Peygamber'in (sav) hayatını yazmanın zaruri ve gerçekten en doğru yöntem olacağı anlaşılır. Kur'ân'a dayalı siyer yazımında konu ile doğrudan ve dolaylı ilgili bütün âyetlere yer vermek gerekir. Çünkü Kur'ân'da siyerle alakalı yer alan her âyet, Allah Rasûlü'nün (sav) durumlarından, yaşadığı olaylardan birine işarette bulunmakta ve onu temsil etmektedir. Âyetler arasında delâlet yönünden çok benzerlikler olduğu gibi; farklı yönler de bulunabilmektedir. Siyer yazımında âyetler arasındaki az farklılıkları kaydetmenin bile, delâleti güçlendirmeye ve ifade edilmek istenen manayı sağlamlaştırmaya yardımcı olacağı kuşkusuzdur. Delâlet yönünden benzer ve birliktelik arz eden âyetler birbirini desteklemekte ve güçlendirmektedir.¹⁶ Burada örneklemek gerekirse, siyer konularının en önemlilerinden olan Hicret söz konusu olduğunda bu hususta temel bilgiler sadedinde Bakara 218, Âl-i İmrân, 195, Nisâ, 97-100 âyetleri mutlaka değerlendirilmelidir. Bu âyetlerde hicretin nasıl gerçekleştiğine dair teferruat bilgileri yoktur. Ancak tarih çalışmalarından asıl önemli olan husus nasıldan ziyade niçin sorusunun cevabını bulmak olduğu için, büyük oranda zikredilen âyetler ışığında bu cevaba ulaşmak mümkündür. Üstelik buradaki âyetler, hicretin Hz. Pey-

¹⁶ Derze, II, 12-14.

gamber (sav) ve ilk Müslümanlarla sınırlı tarihsel bir hadise değil, evrensel bir hareket olduğuna açıkça işaret eder.

Hicretle ilgili ortaya konulan benzer değerlendirmeler Müslümanların Mekke müşrikleriyle ilk büyük hesaplaşmaları olan Bedir savaşı için de zikredilebilir. Nitekim Enfâl suresinde geçen (5-19) âyetler savaşın ana fikrini verir mahiyettedir. Âyetler içinde savaşın sebep ve sonuçlarıyla ilgili ufuk açıcı bilgilerin yanı sıra, çarpışmalara iştirak eden Müslüman ve müşrik tarafların ruh hallerini de ortaya koyan önemli tespitler de yapılmıştır.

Müslümanlarla Mekke müşriklerinin ikinci büyük savaşı olan Uhud ile ilgili olarak Âl-i İmrân sûresi (165-175 âyetleri), Hendek savaşı ile ilgili olarak da Ahzâb sûresi (9-25 âyetler), Hudeybiye Barış Antlaşması konusunda Fetih sûresi (10-26 âyetler), Tebük Seferi için de Tevbe sûresi (38-50 âyetler) siyer konularında Kur'ân'ın esas kaynaklığına örnek olarak verilebilir. Tabii ki bunlara muhtelif konularla ilgili başka âyet ve sûreleri de eklemek gerekir. Burada sadece akla gelebilecek birkaç örnekle iktifa edilmiştir. Kanaatimizce yukarıda zikredilen siyer konularının yazımı esnasında mutlaka bu âyetler esas alınmalı, hadiselerin takdimi bu veriler ışığında yapılmaya çalışılmalıdır. Sadece siyer konularının yazımında değil, siyer derslerinin sunumunda da aynı metod incelenmeli, tabir yerindeyse siyer konularının öğrenciye veya dinleyiciye takdiminde tarihçilikten önce tefsircilik yapılmalı, siyerle ilgili rivayetler âyetlerin takdiminden sonra veya onların çizdiği rota çerçevesinde sunulmalıdır.¹⁷

Kur'an'ın siyere kaynak olması bahsinde şu hususa da özellikle dikkat çekmek gerekir: Kur'ân merkezli siyer çalışmalarında sîret, hadis ve tefsir kitaplarında yer alan Rasûlullah'ın (sav) hayatıyla ilgili rivayet ve haberler de asla ihmal edilmemelidir. Zira sadece Kur'ân'a dayanarak, nüzûl döneminin tarihini yazmak mümkün olmaz. Bu sebeple Kur'ân, tarihî bilgi kaynaklarından biri, ancak esas olarak kullanılabilir. Diğer kaynakların verdiği bilgiyi bir kenara bırakarak olgu hakkında konuşmak zordur. Kur'ân'ı temel kaynak olarak kabul ettiğimizde, diğer kaynaklarla birlikte başarılı tasvirlere ulaşmak mümkün olur.¹⁸ Bu durumda Kur'ân esas alınmak kaydıyla konuyla ilgili olarak bize ulaşan rivayetler arasında Kur'ân ile çelişmeyen bilgiler bulunduğu, bu bilgilerden istifade ederek konular açıklanmalı ve detaylara inilmelidir. Çünkü siyer konularıyla ilgili detay bilgilerin tamamını Kur'ân'da bulmak mümkün olmaz. Dolayısıyla siyer bahislerinin temel prensip ve esas bilgilerini, benzetmek yerinde olursa siyer binasının plan, temel ve direklerini Kur'ân âyetleriyle kurmak, binanın geri kalan kısımlarını ise başta sahih hadisler olmak üzere tali derecedeki metinlerle inşa etmek gerekir. İnşanın her aşamasında da âyetler dışında tespit edilen bütün malumatı yine âyetler ile test etmek, Kur'ânî delillere aykırılık teşkil etmiyorsa, ikincil bilgileri siyer inşasında kullanmak esas olmalıdır. Şayet Kur'ân'ı

¹⁷ Paret, s. 122.

¹⁸ Demircan, s. 57.

esas ve referans alan bu yol takip edilirse ortaya konulan siyer eserleri Kur'ân merkezli bir çalışma olacak, bu şekilde hazırlanan kitaplar da Kur'ân'ın tanıttığı peygamberi takdime imkân verecek ve nihayet Müslümanların ve tüm insanlığın zihninde sağlam ve güvenilir bir Kur'ân peygamberi tasavvuruna ulaşma imkânı elde edilmiş olacaktır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, Hz. Muhammed (sav) son peygamber olup âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Onun mesajı belli bir bölgeye veya millete değil, bütün insanlığadır. Nitekim Kur'ân'ın pek çok yerinde “Ey insanlar” ifadesiyle beşeriyetin tamamına hitap edilmekte, onlardan müjdecî ve uyarıcı olarak gönderilen Rasûl-i Ekrem'e (sav) uymaları istenmektedir. İslâm inancına göre Allah bütün insanların yaratıcısıdır ve hitabı da yine tüm insanlığadır. Risâletinin evrenselliği sebebiyle Hz. Peygamber (sav) de, sadece içinde yaşadığı Arap Yarımadası'ndaki kabilelere değil, zamanının büyük devletlerinin idarecilerine elçiler göndermek suretiyle onları İslâm'a davet etmiş, bu şekilde tebliğinin evrenselliğini ortaya koymuştur. Allah Rasûlü (sav) vefatından kısa süre önce îrâd ettiği veda hutbesinde de sadece Müslümanları muhatap almayıp “Ey insanlar” tarzındaki evrensel hitabı çokça kullanmıştır. Dolayısıyla onun mesajlarını bütün insanlığı içine alacak şekilde anlamak, daha sonra da onu evrensel mesajlar çerçevesinde insanlara tanıtmak gerekir. Bu da ancak Kur'ân'ın merkez alındığı ve onun ortaya koyduğu esaslar dâhilinde yazılmış siyer eserleriyle mümkün olur.

Kur'ân'ın siyerde temel alınması demek, başta sünnet olmak üzere ikinci derecedeki kaynakları devre dışı bırakmak anlamına gelmez. Bu anlayış, başlangıcı İslâm'ın ilk dönem tarihlerine kadar giden “Kur'ân yeter” ya da günümüzdeki popüler ifadeyle “Kur'ân İslâm'ı”, “Kur'ân var, İslâm'ı öğrenmek için sadece Kur'ân'a müracaat” düşüncesini savunanları akla getirir ki, bu anlayışı kabul etmek mümkün değildir. Zira Peygamberimizin bize en büyük mirası olan sünnet/hadis devreden çıkarıldığında İslâm'ı ne doğru anlamak, ne de doğru yaşamak mümkün olur. Dolayısıyla İslâm'ı anlamada olduğu gibi, Hz. Peygamber'i (sav) de tanımada Kur'ân esas alınmakla birlikte, başta sünnet olmak üzere, ikinci derecedeki kaynaklara da mutlaka müracaat edilmeli, siyer ancak bunlardan birlikte istifadeyle inşa edilmelidir. Bu faaliyette temel ve esasları belirleyen, siyer konularının esasını ve iskeletini mutlaka Kur'ân teşkil etmelidir. Özetle siyerin ruhu Kur'ân'a göre şekillenmelidir. Unutulmamalıdır ki, Hz. Peygamber (sav), ‘Yaşayan Kur'ân'dır.

Kaynaklar:

- » Aycan, İrfan, “İslam Tarihi Kaynaklarıyla İlgili Problemler ve Çözümüne İlişkin Bazı Düşünceler”, *İslâmî İlimlerde Metodoloji Meselesi*, İstanbul 2004
- » Demircan, Adnan, *Kur'ân'ın Nuzul Dönemi Putperest Arapları İçin Kaynaklığı Üzerine*, İstem, yıl.2, sy. 4, Konya 2004.
- » Derveze, İzzet, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev. Mehmet Yolcu), I-III, İstanbul 1998.
- » Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara 2000.
- » Halil, İmâdüddin, *İslâmın Tarih Yorumu*, (çev. Ahmet Ağrakça), İstanbul 1988.
- » Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihçiliği Üzerine*, Ankara 1991.

- » İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, (thk. Muhammed Hamidullah), Konya 1981.
- » İslâmoğlu, Mustafa, *Üç Muhammed*, İstanbul 2008.
- » Paret, Rudi, *Kur'ân Üzerine Makaleler*, (çev. Ömer Özsoy), Ankara 1995.
- » Sıddıkî, Abdülhamid, *Tarihin Yorumu*, (çev. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 1978.
- » Sıddıkî, Mazharuddin, *Kur'ân'da Tarih Kavramı*, (çev. Süleyman Kalkan), İstanbul 1990.
- » Tâhâ, Hüseyin, *Cahiliye Şii Özsoy*, Ömer, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, Ankara 2004.
- » Yiğit, İsmail, "Kur'ân ve Sîretü'n-Nebevî", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları II*, İstanbul 2001.